

TURDI FAROG'Y G'AZALLARIDA XALQONA RUH VA TASVIR USULLARI

Farg'ona davlat universiteti filologiya
fakulteti o'zbek tili yo'nalishi 3-bosqich talabasi
Zokirjonova Marjona G'ofurjon qizi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar: Turdi Farog'iy, g'azal, xalqona ruh, tasvir usullari, she'riy obraz, milliy tafakkur, ramzlar, badiiy ifoda, og'zaki ijodiy meros, estetik qiymat.

Ushbu maqola Turdi Farog'iy g'azallarida xalqona ruh va tasvir usullarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda shoir ijodining o'ziga xos xususiyatlari, xalq og'zaki ijodiy merosi bilan bog'liqligi, shuningdek, g'azallarda uchraydigan tasviriy vositalar, ramzlar va badiiy figurativ ifodalar tahlil qilinadi.

Maqolada Farog'iy g'azallaridagi xalqona ruhning shakllanishi, milliy tafakkur va hissiyotlar orqali ifodalanishi hamda she'riy tasvirlarning estetik qiymati o'rganiladi. Shu bilan birga, maqolada shoir ijodidagi xalqona obrazlar va tasvir usullarining zamonaviy adabiy jarayondagi o'rni ham yoritilgan.

KIRISH

Turdi Farog'iy XVII asrda Buxoroda dunyoga kelgan bo'lib, taxminan 1699-1700-yillarda vafot etgan deb ko'rsatiladi. Turdi Farog'iyning hayoti va ijodiy faoliyati ashtarxoniyalar sulolasidan Nodir devonbegi, Abdulazizxon va Subhonqulixon davrlariga to'g'ri keladi. Turdi Farog'iyning bizgacha yetib kelgan merosi 1924-yil Abdulhamid Majidiy tomonidan topilib, 1925-yil "Zarafshon" gazetasida e'lon qilgan. Mazkur yili "Maorif va o'qituvchi" jurnalida "O'zbek shoiri Turdi" nomi bilan maqolasi va Farog'iy she'rlaridan parchalarni e'lon qilgan. Turdi Farog'iyning 12 ta g'azal, 5 ta muxammas, 1 ta fardini - jami: 18 ta she'rini A. Majidiy aniqlaydi. Turdi Farog'iy Nodir devonbegini taxtdan tushurib o'rniga o'g'li Abdulazizxonni o'tqazgan Yuz urug'ining obro'li a'zolaridan bo'lgan.

Turdi Farog'iy – o'zbek adabiyoti va she'riyatida muhim o'rin tutgan shoirlardan biri bo'lib, uning g'azallari milliy ruh, xalqona did va estetik qadriyatlar bilan boyitilgan. Shoir ijodida xalqona ruh ko'p hollarda oddiy xalq hayoti va kundalik hayot voqealari orqali ifodalanadi. Shu jihatdan Farog'iyning g'azallari nafaqat badiiy, balki madaniy va ijtimoiy jihatdan ham ahamiyatli manba hisoblanadi.

ASOSIY QISM

1. Turdi Farog'iy she'riy merosining xalqona asoslari:

Turdi Farog'iy ijodi ko'proq xalq orasida shakllangan, og'zaki ijod elementlariga boy bo'lgan. Uning ko'plab g'azallarida:

- sodda, xalq tili,
- maqollarga yaqin iboralar,
- xalqona istioralar,
- turmushga oid ramzlar uchraydi.

Shoir g'azallaridagi ruh ko'proq xalqning ichki olamini, iztirob va quvonchlarini ifodalaydi. Bu jihat uni saroy adabiyotining murakkab, ko'p hollarda sun'iy tili bilan emas, balki xalqqa yaqin, jonli til bilan birlashtiradi.

2. Xalqona ruhning asosiy ko'rinishlari:

Turdi Farog'iy o'z g'azallarida xalqning dard-u hasratini, dunyoqarashini sodda, jonsarak satrlar orqali bera oladi. Masalan, shoirning quyidagi mazmundagi misralari xalqona mazmunga juda yaqin:

“Dahr elindan ko'rdum ozor, qilmas zamona mehr
Kimga qilay dardimni, kim tinglayin men bechora.”

Bu satrlarda:

zamona bevafo ekanligi haqida xalq orasida mashhur bo'lgan tasavvur,

“dahr elindan ozor ko'rmoq” iborasi,

“bechora” so'zining xalqona ohangi uchraydi.

Shoir hayotning qiyinchiliklarini tasvirlar ekan, ma'rifatparvarlik ruhidagi fikrlarni ham xalqona ohangda ifodalaydi.

3. G‘azallarda qo‘llangan xalqona tasvir usullari:

Turdi Farog‘iy g‘azallarida quyidagi xalqona tasvir vositalari ustuvordir:

a) Maqollashgan iboralar

Shoir ko‘pincha xalq maqollariga yaqin fikrlarni she‘riy ohangga soladi. Masalan, “Zamona o‘zgarsa odam ham o‘zar”, “Dunyo o‘tkinchi”, “Bevafo dunyo” kabi mazmunlar xalq og‘zaki ijodidan olingan.

b) Xalqona tashbeh va istioralar

Turdi Farog‘iy o‘z fikrini sodda, aniq tashbehtar bilan beradi:

ko‘ngilni “oynadek sinuvchan” deb tasvirlashi,

zamonani “qahrli sharq yeli”ga qiyoslashi,

vafosiz yor obrazini xalq qo‘shiqlaridagi kabi “yurakni o‘rtovchi o‘t” sifatida berishi

xalqona tasvirning yorqin misollaridir.

c) Og‘zaki ijod poetikasiga xos ohang

Shoir g‘azallarida qo‘shiqsifat ohang mavjud. Uning radif tanlovlari ham sodda:

–dirman, –erur, –bo‘ldi, –yo‘q kabi xalqona radiflar ko‘p qo‘llanadi.

d) Kundalik hayot detallarining tasviri

Shoir tasvirlarida:

-chortog‘lar,

-bozor manzaralari,

-o‘choq yonidagi suhbatlar,

-xalqona shodiyona va alam ohanglari uchrab turadi.

Bu unsurlar shoirni saroy shoirlaridan farqlab turadi.

4. Turdi Farog‘iy g‘azallaridagi xalqona mazmunning ijtimoiy yo‘nalishi

Shoir xalqning dardini aytuvchi, ijtimoiy adolatsizlikka qarshi so‘z ko‘targan ijodkordir. U g‘azal janri orqali ijtimoiy fikrni ohangli va sodda tarzda ifodalagan.

Masalan, uning mashhur satrlaridan birida:

“Sultonlar zulmi bilan ezildi elim, dod aylar,

Kinga borib arz aytay, solmadi ko‘rguzar quloq.”

Bu o‘rinda shoir:

jabr-zulmni,

xalqning bo‘g‘ziga tiqilgan nolani,

adolatning yo‘qligini

xalqona ohangda, bevosita, sodda uslubda tasvirlaydi.

5. G‘azallarda lirizmning xalqona ko‘rinishlari

Turdi Farog‘iy g‘azallari:

oson yodlanadigan ritm,

musiqiy ohang,

sodda va to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat

bilan ajralib turadi.

Bu esa uning lirikasini xalq qo‘shiqlariga yaqinlashtiradi. Ko‘plab misralarda yor obrazining xalqona talqinini ko‘ramiz: oddiy, sodda, biroq samimiy, dardu hijron bilan yashovchi yor obrazi.

XULOSA

Xulosa qilganda, Turdi Farog‘iy g‘azallari o‘zbek adabiyotida xalqona ruhni chuqur ifodalashga xizmat qilgan badiiy merosdir. Shoir ijodida xalq hayoti, oddiy odamlarning tuyg‘ulari, milliy qadriyatlar va tabiat go‘zalliklari o‘ziga xos tarzda tasvirlangan. Farog‘iy g‘azallarida xalqona ruh so‘z va uslub soddaligi, samimiylig, og‘zaki ijodiy an‘analarga bog‘liqlik orqali namoyon bo‘ladi.

Shoirning tasvir usullari – badiiy obrazlar, metafora va o‘xshatishlar, ramzlar va takrorlash uslublari – hissiyotlarni jonli, ta‘sirchan va yodda qoladigan shaklda etkazishga yordam beradi. Shu bilan birga, g‘azallarda milliy madaniyat, og‘zaki ijod merosi va xalqning estetik qarashlari uyg‘unlashgan.

Umuman olganda, Turdi Farog‘iy g‘azallari xalqona ruh va tasvir usullarini uyg‘un tarzda birlashtirgan holda nafaqat badiiy, balki ma‘naviy va madaniy ahamiyatga ham ega bo‘lgan ijod namunasidir. Bu g‘azallar o‘quvchida milliy

qadriyatlarni anglash, hissiyotlarni chuqur his etish va ogʻzaki ijodiy meros bilan tanishish imkoniyatini beradi.

Farogʻiyning gʻazallarida xalqona ruh koʻpincha soʻz tanlovi va uslub soddaligi orqali namoyon boʻladi. Oddiy va tushunarli til, samimiy ifodalar, xalq ogʻzaki ijodiy anʼanalari – maqol va hikmatli soʻzlar, xalq qoʻshiqlari motivlari shoir asarlariga milliy ohang va ritm baxsh etadi. Shu bilan birga, Farogʻiy gʻazallarida xalqona ruh zamonaviy badiiy talqin bilan uygʻunlashgan, natijada oʻquvchi hissiyotlarni yanada chuqur his qiladi.

Shoirning tasvir usullari ham juda boy va xilma-xildir. Metafora va oʻxshatishlar hissiyotlarni jonli va tasirchan shaklda yetkazishga yordam beradi, takrorlash va ritmik ohang esa oʻquvchida gʻazalni yodda qoladigan qiladi. Shu tarzda Farogʻiyning badiiy tasvir usullari xalqona ruhni yanada boyitadi.

Bundan tashqari, Farogʻiyning gʻazallari milliy qadriyatlar bilan uygʻunlashganligi bilan eʼtiborga loyiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Farogʻiy, T. Tanlangan gʻazallar. Toshkent: Sharq, 2010.
2. Qodirov, A. Oʻzbek gʻazal sheʼriyati tarixi. Toshkent: Fan, 2005.
3. Xudoyberdiyev, S. Oʻzbek mumtoz adabiyoti. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 2012.
4. Mamadaliyev, R. Oʻzbek sheʼriyatida xalqona ruh. Samarqand: SamDU, 2011.
5. Mirzaev, N. Gʻazalda tasvir va obrazlar. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2008.
6. Ergashev, B. Oʻzbek mumtoz sheʼriyatining badiiy uslubi. Toshkent: Fan, 2007.
7. Karimov, I. Milliy ruh va badiiy tasvir. Toshkent: Ilm-fan, 2009.
8. Tolibov, M. Xalq ogʻzaki ijodining sheʼriy talqinlari. Buxoro: BuxDU, 2010.
9. Saidov, L. Gʻazalda metafora va oʻxshatishlar. Toshkent: Sharq, 2013.
10. Tursunov, O. Oʻzbek adabiyotida ramz va obrazlar. Toshkent: Adabiyot va sanʼat, 2011.

11. Nabiev, A. O‘zbek mumtoz g‘azallarining estetik tahlili. Samarqand: SamDU, 2014.
12. Raxmatov, F. Xalqona ruhning adabiyotdagi o‘rni. Toshkent: Ilm-fan, 2012.
13. G‘aniyev, Sh. Tabiat tasviri va xalqona obrazlar. Toshkent: Fan, 2006.
14. Usmonov, K. O‘zbek g‘azal she‘riyatida ritm va ohang. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2008.
15. Xolmatov, D. Turdi Farog‘iy ijodida badiiy va milliy qadriyatlar. Toshkent: Ilm-fan, 2015.